

ZDENĚK MURDYCH

CENTRUM PRAHY JAKO BYDLIŠTĚ A PRACOVÍŠTĚ

Centrum Prahy je z mnoha hledisek nejvýznamnějším územím města. I z demografického hlediska má toto území svou specifčnost. V minulém článku (Sborník Čs. spol. zeměpisné č. 1, 1965) jsme se zabývali zonalitou populačních poměrů v Praze se zaměřením na otázky přirozeného vývoje a sociálně hygienických poměrů obyvatel v různých částech města a hlavně v jeho centru. Pokračujeme nyní podrobnějším studiem populačních poměrů centra Prahy tak, že centrum budeme pojímat nejen pouze jako bydlíště obyvatel, ale také jako pracoviště a místo koncentrace občanského vybavení města. Kvalitativní a kvantitativní údaje o osobách používajících centrum města během dne jsou důležitým materiálem pro urbanistické účely, neboť v podstatě udávají poptávku po občanském (obchodním, obslužném, kulturním atd.) i technickém (dopravním, zdravotně inženýrském, energetickém) vybavení města.

Osoby vůbec v centru přítomné můžeme rozdělit zhruba do tří skupin: osoby tam bydlící, dále pracující a konečně osoby tam přítomné z jiných důvodů, především užívání občanského vybavení. Časově rozložení přítomnosti těchto skupin lidí v centru (ať už v denním, týdenním či ročním průběhu) je ovšem rozdílné a úvahy a výpočty dosti komplikuje. Naše celková znalost o těchto skupinách klesá od první do třetí značně: o bydlícím obyvatelstvu nám dává dobré — i když územně detailně nevytříděné — podklady státní statistická služba, stejně i o rozložení pracovních příležitostí, které bylo také vyšetřeno vlastním průzkumem v rámci směrného územního plánu Prahy, kdežto o osobách přítomných v centru za jinými účely neexistuje souhrnný materiál a je nutno používat jiných průzkumů: zátěží komunikací, některých zařízení občanského vybavení atd. V tomto pořadí také jednotlivé skupiny probereme a ukážeme na některé souvislosti mezi nimi a vztahy k ostatním urbanistickým faktorům. Zejména se zaměříme na otázky společensko-ekonomické skladby obyvatelstva, vztahů některých demografických a bytových poměrů, koncentrace pracovních příležitostí a některých jiných urbanistických faktorů ve středu města. Připomeňme ještě, že centrem Prahy, není-li jinak uvedeno, rozumíme opět území obvodu Prahy 1, obyvatelstvem potom vždy bydlící obyvatelstvo města nebo příslušných městských částí. Číselné údaje jsou většinou založeny na výsledcích sčítání lidu, domů a bytů v roce 1961 (10).

Sociálně profesionální skladba obyvatelstva centra ve vztahu k celopražským poměrům vykazuje, podobně jako ostatní demografické charakteristiky, své specifické rysy. Otázky sociální příslušnosti a zaměstnání obyvatelstva souvisí jak s problémy přirozeného pohybu obyvatelstva, tak s celkovými urbanisticko-sociologickými poměry centra Prahy.

Demografické studie, zpracovávající sčítání lidu z let 1930 a 1950 (2, 4), ukazují, že historické centrum města bylo v minulosti oblastí, ve které bydlelo

nejvíce příslušníků buržoazie a opačně nejméně dělníků; v okrajových částech města, mimo několika vilových čtvrtí, byly pak poměry obrácené. Sledujeme-li podrobněji sociální strukturu obyvatel města, zjišťujeme, že v r. 1930 byla skladba obyvatelstva v centru Prahy následující: 36,8 % samostatných a nájemců, 20,5 % úředníků, 16,3 % zřízenců a 26,4 % dělníků. Centrum města tak bylo baštou buržoazie i když v některých jeho stavebně horších částech bydlelo obyvatelstvo „ekonomicky slabé“. Po únorových událostech 1948 došlo k postupné likvidaci soukromého sektoru; sčítání z r. 1950 přineslo tyto údaje o sociální skladbě obyvatelstva centra: 4,1 % zaměstnavatelů, 36,7 % úředníků, 16,9 % dílvedoucích a zřízenců, 33,9 % dělníků, zbytek ostatní skupiny.

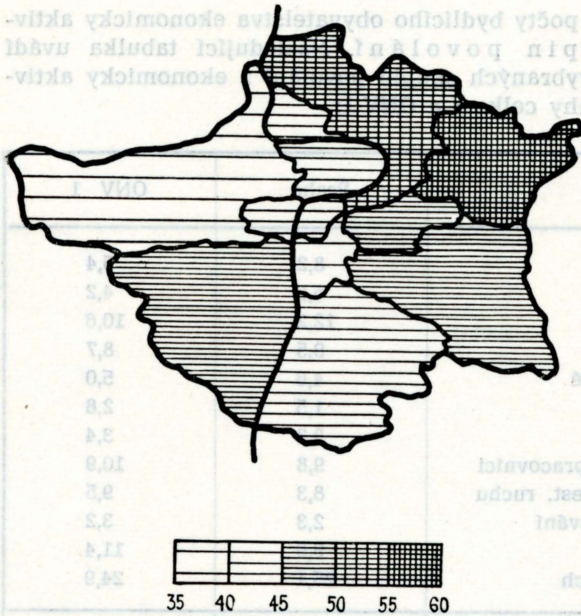
V průběhu budování socialistické republiky a jejího hlavního města dochází k vyrovnání sociální a postupně i životní úrovně všeho obyvatelstva. Byla likvidována buržoazie jako třída a všem obyvatelům se dostalo stejných možností svobodného života, ať již jde o práci, vzdělání, rekreaci atd. Mizí rozlišování lidí na chudé a bohaté a nové společenské poměry se odrážejí též v urbanistickém vývoji města. Na periférii města se postupně likvidují nouzové kolonie a pozvolna začíná výstavba nových sídlišť, která dosahuje většího rozvoje v podstatě až po r. 1960. Zatímco těžiště stavebního dění je na volných plochách ve středním a okrajovém pásmu města, centrum města nedoznává celkem žádného stavebního ruchu mimo zástavby proluk a několika rekonstrukcí. Zůstává tedy centrum města v podstatě v předválečném stavebním stavu, což musíme mít na paměti, posuzujeme-li jej z hlediska sociální ekologie jako stanoviště života jeho obyvatel.

V prvé řadě je nutno si povšimnout celkového podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva ze všeho obyvatelstva, který je v Praze 1 nejvyšší ze všech obvodů a činí 54,8 % proti celopražskému průměru 51,6 %. Podíl žen na celkovém počtu obyvatel je v centru rovněž nad pražským průměrem (1160 proti 1134 ženám na 1000 mužů). Také podíl pracujících žen je v centru nejvyšší: 47,7 % proti průměru Prahy 43,4.

Sociální skladbu obyvatelstva centra a celého města podává tato tabulka (čísla udávají procentuální poměr bydlícího obyvatelstva ekonomicky aktivního):

Sociální skupina	Praha	ONV 1
dělníci	43,8	40,6
ostatní zaměstnanci	52,2	54,4
osoby svobodných povolání	0,4	0,9
družstevníci a ostatní	3,6	4,1
celkem	100,0	100,0

Protože systematika zařazení pracovníků do jednotlivých sociálních skupin nebyla vždy jednotná, uvedeme stručně zde použitá statistická kritéria: dělníci jsou osoby, pracující převážně za mzdu v materiální výrobě, popř. i mimo ni; mezi ostatní zaměstnance patří osoby řídicí a dozírající na výrobu, pracující v obchodě a osoby vykonávající ve služebním poměru převážně duševní, organizační nebo kancelářské práce; osoby svobodných povolání nejsou v zaměstnaneckém poměru a jejich zdrojem obživy jsou honoráře.

1. Procentní podíl dělníků ze všeho ekonomicky aktivního obyvatelstva.

vých ploch (Malešice, Zahradní město a hlavně Severní město) a s tendencí snahy obyvatelstva o nejkratší vzdálenost bydliště — pracoviště musíme stále počítat. Zajímavý je téměř dvojnásobný podíl osob svobodných povolání v centru; tento stav je jistě také podmíněn velkou kulturně historickou atraktivitou centra města.

Sledujeme-li skladbu ekonomicky aktivního obyvatelstva podle vybraných hospodářských odvětví, jsou procentní podíly centrálního obvodu a celého města tyto:

Hospodářské odvětví	Praha	ONV 1
průmysl	36,6	30,3
zemědělství a lesnictví	1,0	0,9
stavebnictví	9,3	8,8
doprava a spoje	7,3	5,2
obchod a veřejné stravování	12,1	15,5
ostatní odvětví	33,7	39,3
celkem	100,0	100,0

Kromě Prahy 1 je největší podíl osob pracujících v nevýrobních hospodářských odvětvích také v Praze 6. V odvětví obchodu a veřejného stravování má jen Praha 2 větší zastoupení; tento ukazatel dobře vystihuje typickou odlišnost centrální oblasti.

Pokud jde o srovnání s ostatními obvody, má nejvyšší podíl dělníků Praha 9, nižší než Praha 1 ještě Praha 2 a 6, kteréžto obvody mají naopak nejvyšší podíly ostatních zaměstnanců; ve svobodných povoláních má primát Praha 1. Porovnáme-li tato data s údaji z r. 1950, upozorňuje na sebe především další růst podílu dělníků. Jejich počet však bude v centru města pravděpodobně vždy pod pražským průměrem, protože střed města bude skýtat v budoucnu stále menší množství dělnických pracovních příležitostí (vlivem vymísťování závodů a provozoven průmyslového charakteru z centra), naopak největší soustředění nové bytové výstavby je v blízkosti průmyslo-

Syntetickým ukazatelem jsou počty bydlícího obyvatelstva ekonomicky aktivního podle jednotlivých skupin povolání. Následující tabulka uvádí procentní podíly obyvatelstva vybraných skupin povolání z ekonomicky aktivního bydlícího obyvatelstva Prahy celkem a ONV 1:

Skupina povolání	Praha	ONV 1
zpracovatelé kovů	8,2	5,4
montéři a mechanici	5,3	4,2
inženýrsko-techničtí pracovníci	12,2	10,6
ekonomičtí pracovníci	9,5	8,7
vědečtí pracovníci a pedagogové	4,6	5,0
pracovníci umění	1,5	2,8
zdravotničtí pracovníci	3,3	3,4
administrativní a manipulační pracovníci	9,8	10,9
pracovníci odbytu, obchodu a cest. ruchu	8,3	9,5
pracovníci ve společném stravování	2,3	3,2
pracovníci ve službách	9,9	11,4
pracovníci v ostatních skupinách	25,1	24,9
celkem	100,1	100,0

Tento přehled ukazuje, že největší výkyvy proti celopražskému průměru jsou v povoláních souvisejících s obslužnou funkcí centra Prahy. Téměř dvojnásobný podíl pracovníků umění ukazuje na velkou koncentraci tohoto oboru v centru. Naproti tomu povolání ve výrobních oborech mají v centru slabé zastoupení (je zajímavé, že nižší podíl proti pražskému průměru mají i inženýrsko-techničtí pracovníci, kteří mají stejně jako manuální pracovníci největší relativní zastoupení v Praze 9).

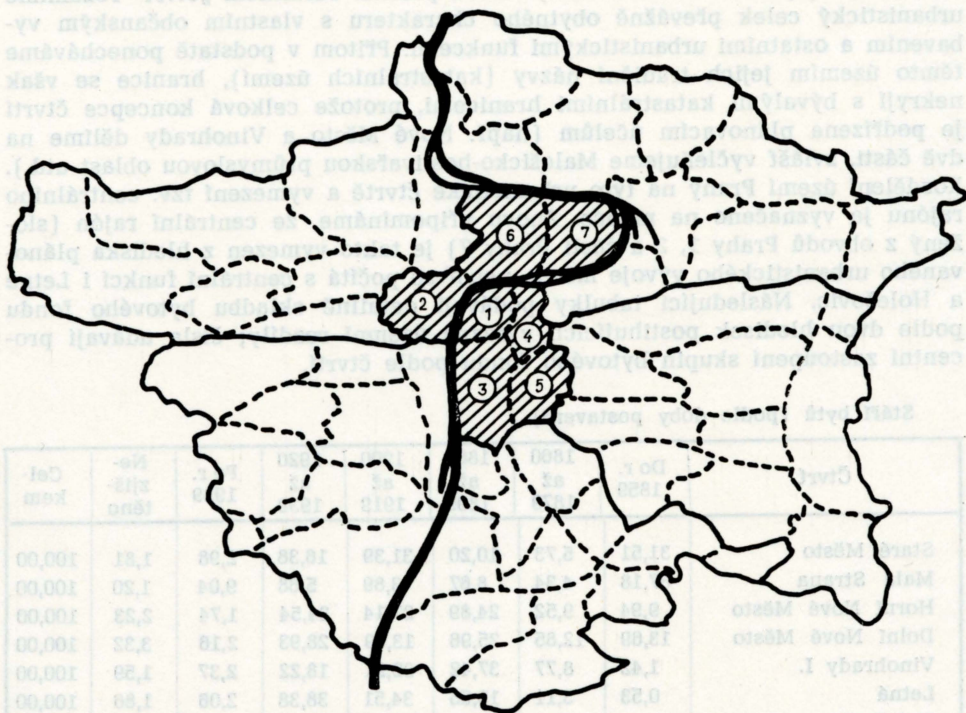
S uvedenými přehledy sociálně profesionální skladby obyvatelstva úzce souvisí i další hledisko: školní vzdělání bydlícího obyvatelstva Prahy.

Nejvyšší ukončené vzdělání	Praha	ONV 1
základní	63,4	59,6
úplné středoškolské	6,4	7,4
nižší odborné	12,5	13,0
vyšší odborné	10,2	10,5
vysokoškolské	7,0	8,7
z toho technického směru	2,6	2,6
bez školního vzdělání	0,1	0,1
bez údaje školního vzdělání	0,4	0,7
celkem	100,0	100,0

Územní rozložení obyvatelstva podle jednotlivých skupin ukončeného školního vzdělání podává tato tabulka (procenta z bydlícího obyvatelstva staršího než 14 let):

V celopražském srovnání má nejvyšší podíl osob s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním obvod Prahy 6, nejnižší procento má Praha 9. Zastoupení techniky vzdělaných odborníků je v centru stejné jako v pražském průměru; pro střed města je typické právě netechnické vzdělání obyvatelstva. Vidíme, že hledisko školního vzdělání odpovídá ostatním demografickým poměrům centra Prahy.

Obraťme nyní pozornost na některé ukazatele o velikosti a vybavení bytů, které mohou svědčit o životní úrovni obyvatel centra města. Praha 1 má nejvyšší průměrný počet místností na 1 byt (1,8 proti pražskému průměru 1,6) a opačně nejnižší počet obyvatel na 1 místnost (1,7 proti 1,9). Protože v centru jsou největší byty a místnosti, připadá v průměru na jednoho obyvatele 13,1 m² obytné plochy, což je vysoko nad pražským průměrem 10,6 m² (průměrná obytná plocha bytu v centru je 41,1 m², v Praze 32,0 m²). Přes 20 % bytů v centru má ústřední topení (nejvíce v Praze), ale současně Praha 1 má největší podíl bytů se záchodem mimo byt. Je to způsobeno tím, že v Praze 1 je velké množství starých budov (57,4 % všech budov bylo postaveno před rokem 1900), z nichž v mnohých záchod v každém bytě nebyl nebo ani dnes

2. Urbanistické členění Prahy; hranice rajónů (plně) a čtvrtí (přerušovaně). Vyznačení centrálního rajónu (šrafovaně) a jeho čtvrtí: 1 — Staré Město, 2 — Malá Strana, 3 — Horní Nové Město, 4 — Dolní Nové Město, 5 — Vinohrady I, 6 — Letná, 7 — Holešovice.

není možno jej tam zříditi. Nevhodné hygienické poměry tohoto rázu zřejmě také podmiňují vystěhovalectví z centra do nových moderních bytů v jiných částech města. Je zajímavé, že i v budoucnu lze spontánní vystěhovalectví — na rozdíl od plánovaného jako důsledku asanace a rekonstrukce centra — očekávat, jak tomu nasvědčuje vysoký počet zapsaných členů v bytových družstvech občanských v Praze 1.

Jistým ukazatelem životní úrovně může být i vybavení domácností některými předměty dlouhodobého používání. Podíl domácností vybavených chladničkami je nad pražským průměrem (22,5 % proti 20,5 %), zatímco podíl bytů s pračkami je značně nižší (48,6 % proti 58,5 %). Je zajímavá odlišnost těchto čísel; jak známo, v centru jsou soustředěny služby všeho druhu. Nízký podíl domácích praček ukazuje na to, že více zdejších obyvatel používá služeb sběren a provozoven praní prádla, které mají v blízkém dosahu. Také podíl bytů vybavených bojlerů je nad průměrem Prahy (26,6 % proti 20,6 %). Vysoké procento domácností vybavených chladničkami je pozoruhodné z toho důvodu, že obyvatelé centra žijí v oblasti s hustou sítí obchodů a restaurací. Zřejmě tato fakta těsně souvisejí s uvedenou demografickou strukturou: naznačují větší finanční možnosti i větší pohodlnost obyvatel centra.

Jednotlivé obvody jsou ovšem pro teritoriální porovnávání různých ukazatelů příliš velké územní jednotky. Použijeme-li menších jednotek, urbanistických čtvrtí, bude jejich charakteristika již dosti přesná. Termínem „čtvrť“ rozumíme urbanistický celek převážně obytného charakteru s vlastním občanským vybavením a ostatními urbanistickými funkcemi. Přitom v podstatě ponecháváme těmto územím jejich tradiční názvy (katastrálních území), hranice se však nekryjí s bývalými katastrálními hranicemi, protože celková koncepce čtvrtí je podřízena plánovacím účelům (např. Nové Město a Vinohrady dělíme na dvě části, zvláště vyčleňujeme Malešicko-hostivařskou průmyslovou oblast atd.). Rozdělení území Prahy na tyto urbanistické čtvrtě a vymezení tzv. centrálního rajónu je vyznačeno na mapce. Znovu připomínáme, že centrální rajón (složený z obvodů Prahy 1, 2 a částí Prahy 7) je takto vymezen z hlediska plánovaného urbanistického vývoje města, neboť se počítá s centrální funkcí i Letné a Holešovic. Následující tabulky podávají detailně skladbu bytového fondu podle dvou hledisek postihujících výrazné územní rozdíly; čísla udávají procentní zastoupení skupin bytového fondu podle čtvrtí.

Stáří bytů (podle doby postavení)

Čtvrť	Do r. 1859	1860 až 1879	1880 až 1899	1900 až 1919	1920 až 1939	Po r. 1939	Ne- zjiš- těno	Cel- kem
Staré Město	31,51	5,73	10,20	31,39	16,38	2,98	1,81	100,00
Malá Strana	67,18	4,34	8,67	3,89	5,68	9,04	1,20	100,00
Horní Nové Město	9,94	9,52	24,89	27,14	24,54	1,74	2,23	100,00
Dolní Nové Město	13,69	12,85	25,96	13,09	28,93	2,16	3,32	100,00
Vinohrady I.	1,42	8,77	37,42	30,21	18,22	2,37	1,59	100,00
Letná	0,53	3,11	19,55	34,51	38,38	2,06	1,86	100,00
Holešovice	2,45	4,00	10,91	17,52	58,86	4,51	1,75	100,00
Centrální rajón	12,10	6,80	22,42	25,98	27,74	2,98	1,98	100,00

Vybavenost (kategorizace) bytů

Čtvrť	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Celkem
Staré Město	16,93	2,36	2,23	33,65	11,93	32,90	100,00
Malá Strana	5,96	0,81	1,10	17,62	13,12	61,39	100,00
Horní Nové Město	15,92	1,56	1,22	31,98	17,99	31,33	100,00
Dolní Nové Město	29,12	2,73	2,75	26,82	14,10	24,48	100,00
Vinohrady I.	11,44	0,75	0,60	43,64	18,72	24,85	100,00
Letná	22,79	0,76	0,40	38,13	12,16	25,76	100,00
Holešovice	16,54	1,12	0,55	51,07	10,27	20,45	100,00
Centrální rajón	16,38	1,27	1,02	37,19	14,94	29,20	100,00

Poznámka: Všeobecně používaná čtyřstupňová kategorizace zde byla rozšířena na šestistupňovou tím, že byla dále rozvedena I. kategorie. Jednotlivými kategoriemi se zde rozumí tato vybavenost bytů: I. s ústředním topením (ÚT) a úplným příslušenstvím; II. s ÚT a částečným příslušenstvím; III. s ÚT, bez příslušenství; IV. bez ÚT, s úplným příslušenstvím; V. bez ÚT, s částečným příslušenstvím; VI. bez ÚT, bez příslušenství.

Úroveň bytového fondu, charakterizovaná stářím a vybavením bytů podle jednotlivých čtvrtí, vykazuje velké rozdíly, neboť centrální rajón obsahuje jak historické jádro města, tak i mladší obytné celky z konce 19. století a z 20. století. Sledujeme-li tabulku stáří bytů, vidíme, že nejmladší bytový fond mají Holešovice a potom Letná. Přesto však Holešovice nemají nejlepší vybavení bytů, neboť značná část činžovních domů a celých bloků byla podnikateli postavena v době mezi světovými válkami tak, aby poskytla širším vrstvám obyvatelstva bydlení za přijatelnou činži, čemuž ovšem odpovídal i skromnější bytový standard i při vcelku moderním dispozičním řešení. Nejstarší byty má Malá Strana; z nich asi dvě třetiny byly postaveny do poloviny minulého století, zbylá třetina byla postavena většinou na asanovaných pozemcích jednak koncem minulého století, jednak po 2. světové válce. Staré Město má již jen zhruba třetinu bytů postavených do r. 1859, což ovlivnily zejména asanace a rekonstrukce provedené kolem přelomu století, často architektonicky velmi nevhodně (Josefov). Kromě Nového Města mají ostatní čtvrtě již jen nepatrný podíl bytů postavených do r. 1959. Nejvyšší vybavení bytů, použijeme-li jako ukazatele procento bytů I. kategorie (s ústředním topením a úplným příslušenstvím), má Dolní Nové Město a Letná. Daleko nejhorší je opět Malá Strana, mající jen 5,9 % bytů I. kategorie, zatímco průměr ostatních čtvrtí se pohybuje kolem 15 %. Zde je však nutno si všimnout ještě blíže struktury vybavenosti bytů, neboť zastoupení ústředního topení není jediným ukazatelem kvality bytů. Velmi významný je také podíl bytů nejnižší kategorie, tj. bez ústředního topení a příslušenství (čili se společným příslušenstvím). Podíl těchto bytů je v historické části centra neobvykle vysoký: patří sem na Malé Straně téměř dvě třetiny bytů, ostatní čtvrtě historického jádra mají těchto bytů čtvrtinu až třetinu. Otázka stavební rekonstrukce a technického vybavení bytů v historických domech, zejména na Malé Straně, je tedy velmi naléhavá. Tyto práce budou ovšem mít za důsledek jisté zmenšení počtu bytů a tím i počtu obyvatelstva.

V ě k o v á s k l a d b a obyvatelstva centrálního rajónu je ze všech rajónů města nejméně příznivá: procento dětí (obyvatel ve věku 0—14) je o 1,6 nižší než procento obyvatel v nadproduktivním věku (ženy starší než 54 let a muži starší než 59 let, dále krátce důchodci). Přesto však dvě čtvrtě mají pozitivní přebytek dětí nad důchodci, a to Staré Město a Dolní Nové Město. Daleko nejstarší obyvatelstvo má Malá Strana, kde procento důchodců je o 8,2 vyšší než procento dětí, což je jedna z nejvyšších hodnot všech pražských čtvrtí. I š k o l n í v z d ě l á n í obyvatelstva se teritoriálně dosti liší. Podíl obyvatelstva s dokončeným vysokoškolským nebo středoškolským (všeobecným i odborným) vzděláním je u většiny čtvrtí centra kolem jedné třetiny. Pod touto hodnotou je opět Malá Strana (28,7 %) a výrazně Holešovice (26,4 %).

Čtyři uvedené charakteristiky struktury bytů a obyvatelstva nemohou pochopitelně v plné šíři zachytit celkovou skladbu bytů a zejména obyvatelstva. Protože údaje o sociálně profesionální skladbě obyvatelstva podle jednotlivých čtvrtí nejsou k dispozici, je nutno zde použít skladby obyvatelstva podle školního vzdělání. Ačkoliv jsou určité výjimky, přece jen existuje těsný vztah mezi těmito dvěma kategoriemi, a to tak, že v souhrnu tvoří sociální skupinu dělníků a družstevních výrobců obyvatelstvo, které má v podstatě nejvýše základní školní vzdělání, kdežto širokou skupinu ostatních zaměstnanců tvoří obyvatelstvo se středoškolským a vysokoškolským vzděláním a zbytek obyvatelstva se vzděláním základním; osoby svobodných povolání pak mají obvykle vysokoškolské vzdělání uměleckého směru. Předesíláme zde tuto poznámku čistě z praktického důvodu pro komplexnější chápání sledovaných relací; sám vztah kvalifikace a sociálního postavení osob je jako společenský problém řešen na jiných místech.

Pokud jde o vztah obou demografických charakteristik, projevuje se zde shoda v tom smyslu, že čtvrtě s nejnižší školní vzdělaností mají také nejhorší věkovou skladbu (z hlediska stavebního dvě diametrálně odlišné čtvrtě Malá Strana a Holešovice), což ostatně odpovídá celostátním poměrům. V dalším srovnání se projevuje to, že obyvatelstvo vyšší kvalifikace bydlí ve čtvrtích stavebně mladších a lépe vybavených. Těsná závislost mezi stářím a vybavením bytů je evidentní, výjimku zde tvoří (z důvodů výše uvedených) Holešovice. V regionálním srovnání se jeví celkově z těchto hledisek jako nejhorší čtvrt Malá Strana, a to dokonce i v celopražském srovnání. Nejlepší ukazatele z centrálních čtvrtí má Dolní Nové Město a Letná. Rekonstrukce historického jádra Prahy bude proto patřit k hlavním úkolům urbanismu příštích let.

Centrum Prahy je však z funkčního hlediska více pracovištěm než bydlištěm. Provedme porovnání počtu bydlícího obyvatelstva a pracovních míst (příležitostí) v Praze celkem a v Praze 1. Pro urbanisticko-geografické účely je vhodné uvažovat kromě podílu Prahy 1 na jednotlivých celkových hodnotách pro Prahu také ukazatele hustot na 1 ha plochy, tj. hustot bydlícího obyvatelstva a pracovních míst. Přehledná tabulka bude pak tato:

Čísla v této tabulce zřetelně prokazují velikou koncentraci pracovních příležitostí v Praze 1, kde je zaměstnána téměř třetina všech pracujících v Praze. Počet pracovních míst téměř čtyřikrát převyšuje počet bydlících ekonomicky činných osob. Nejzajímavějším ukazatelem je však hustota pracovních míst na 1 hektar plochy, která je v centru více než 10krát vyšší než pražský průměr. Na ostatním území (mimo území Prahy 1) je hustota pracujících 20 na 1 ha; je tedy hustota pracujících v centru 15krát vyšší než na okolním území města.

Zajímavé je též srovnání s ostatními pražskými obvody, např. v průmyslovém obvodě Prahy 9 je hustota pracujících stále devětkrát nižší než v centrálním obvodě. Ostatní obvody Prahy jsou v tomto ukazateli asi na stejné úrovni, obsahující 5—9 % pracovních příležitostí Prahy.

Ukazatel	Praha	Praha 1
plocha v ha	18 564	579
počet všech bydlících obyvatel absolutně	1 005 379	79 581
počet všech bydlících obyvatel v %	100,0	7,9
hustota všech bydlících obyvatel na 1 ha	54	137
počet bydlících obyvatel ekonomicky činných absolutně	518 659	43 594
počet bydlících obyvatel ekonomicky činných v %	100,0	8,4
hustota bydlících obyvatel ekonomicky činných na 1 ha	28	75
počet pracujících absolutně	526 181	168 816
počet pracujících v %	100,0	32,0
hustota pracujících na 1 ha	28	292
poměr pracujících k bydlícím ekonomicky činným	1,0	3,9

Skladba pracujících podle vybraných hospodářských odvětví je v Praze a v centru tato (stav k 30. VI. 1962);

Hospodářské odvětví	Praha	Praha 1
průmysl	35,3	19,5
zemědělství a lesnictví	0,6	0,7
stavebnictví	11,7	17,7
doprava a spoje	8,8	7,8
obchod a veřejné stravování	12,6	18,7
ostatní odvětví	31,0	35,6
celkem	100,0	100,0

Při analýze těchto údajů si musíme uvědomit dva rysy metodiky tohoto statistického šetření. Za prvé, že data obsahují všechny pracující příslušné k určitému národohospodářskému odvětví. To je nutno mít na zřeteli hlavně při posuzování počtu pracovníků v průmyslu: v Praze tvoří velkou část této skupiny tzv. průmyslová administrativa, tj. převážně duševní pracovníci v kancelářích vedení různých (i mimopražských) podniků, v projekčních a výzkumných složkách různých podniků atd. Vlastní výrobní činnost je v centru města

zastoupena v podstatě pouze polygrafii a spotřebním průmyslem. Druhou zvláštností musíme mít na paměti hlavně u stavebnictví: vysoké procento zde znamená pouze skutečnost, že v Praze 1 má sídlo velký počet stavebních organizací, zatímco velká část jejich zaměstnanců pracuje na stavbách na jiném území Prahy, popř. i mimo Prahu. Posuzujeme-li zaměstnanost v nevýrobních odvětvích, zjišťujeme u centra největší rozdíly u odvětví obchodu a veřejného stravování, správy, soudnictví, peněžnictví a pojišťovnictví.

Literatura o stavbě měst, např. urbanistická příručka VÚVA (5), obvykle přináší dělení ekonomicky aktivního obyvatelstva ve dvě skupiny (základní a služeb). V případě hlavního města Prahy se toto dělení ukazuje nedostatečné a je nutno zavést ještě třetí skupinu: pracovníků ve veřejné správě. U ostatních měst se tato skupina zahrnuje do skupiny základní, v Praze je však — vzhledem k celostátnímu významu hlavního města — značná koncentrace veřejné správy, takže skupina základní by byla neúnosně zkreslena. Jde vesměs o ta odvětví, která přímo neposkytují služby obyvatelstvu a nejsou tak vázána na obytná území. Tato skupina veřejné správy má, jak uvidíme, své největší zastoupení právě v centru Prahy.

Pro přehlednost provedme určité zjednodušení a rozdělme pracující v jednotlivých národohospodářských odvětvích do zmíněných tří skupin tak, že do skupiny výroby zařadíme pouze odvětví zabývající se skutečně jen výrobní činností a ve skupině veřejné správy pak budou osoby pracující v nevýrobních oborech nadmístního charakteru. Vznikne tak tato tabulka (místo pojmu služby používáme dnes v urbanistickém názvosloví spíše termínu občanské vybavení):

Skupina pracovních příležitostí	Praha	ONV 1
výroba	50	40
občanské vybavení	37	43
veřejná správa	13	17
celkem	100	100

Pojímáme-li členění z urbanistického hlediska, víme, že takto je skupina výroby podstatně nadsazena, a to zejména ve středu města (a to ještě zde počítáme celá odvětví dopravy a spojů do občanského vybavení, ač svou velkou částí patří do sféry výroby).

Rozdílnost ukáže nejlépe srovnání s hodnotami získanými z průzkumu atelieru územního plánu Prahy, který byl proveden z toho důvodu, že materiály statistické služby se nedají většinou přímo použít pro účely urbanistického projektování. V tomto šetření jsme se snažili statistický materiál sestavit tak, aby nebyl zatížen uvedenými nedostatky: pracující jsou zařazeni do příslušných skupin bez ohledu na organizační začlenění do rezortů. Tak např. do výroby jsou zahrnuta ta pracoviště, kde skutečně probíhá výrobní činnost (bez ohledu, zda jde o národní podnik, výrobní družstvo apod.); kdežto úřady a ústavy průmyslových rezortů jsou uvedeny ve skupině veřejné správy. Takto získané hodnoty jsou následující:

Skupina pracovních příležitostí	Praha	Centrum	Hist. jádro
výroba	45	31	25
občanské vybavení	37	41	41
veřejná správa	18	28	34
celkem	100	100	100

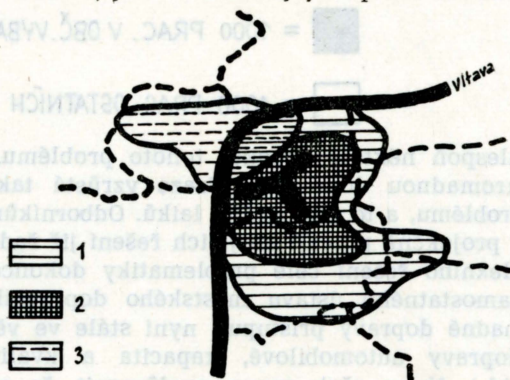
(Údaje jsou z r. 1959; centrem se zde rozumí býv. obvody Prahy 1, 2 a část Prahy 3; historickým jádrem býv. obvod Prahy 1.)

Jak je vidět ze srovnání tabulek, nastává v tomto pojetí velký přesun zaměstnanců ze skupiny výroby do skupiny veřejné správy. Tato tabulka z urbanisticko-sociologického hlediska lépe vystihuje rozložení pracovních příležitostí v Praze. Tabulka názorně ukazuje, jak směrem k historickému jádru klesá podíl pracovníků ve výrobě a stoupá zaměstnanost ve veřejné správě.

Tuto strukturu pracovních příležitostí musíme brát v úvahu při plánování přestavby centra Prahy. Pro dopravní odlehčení centra je plánováno snížení počtu pracovních příležitostí v centru. V současné době je zaměstnáno v Praze 1 zhruba 170 tisíc pracovníků a v přilehlých částech města ještě asi polovina tohoto počtu, takže v širším centru města je asi čtvrt miliónu pracovních příležitostí. Počet pracovníků skupiny občanského vybavení by měl být v centru zhruba zachován: nerovnoměrnost v síti vybavenosti chceme odstranit především výstavbou společenských zařízení v okolních rajónech města; v centru naopak bude třeba rozvíjet ta zařízení, která jednak poskytují služby nejvyššího stupně pro obyvatelstvo Prahy a celé naší republiky, jednak budou muset plnit stále vyšší úkoly v souvislosti s rozvojem cizineckého turistického ruchu. Úbytek pracovních příležitostí je tak nutno realizovat především ve skupině výroby (vymístěním nevhodných provozů, skladů atd.) a částečně ve skupině veřejné správy v těch odvětvích, která nejsou funkčně ani historicky na centrum vázána.

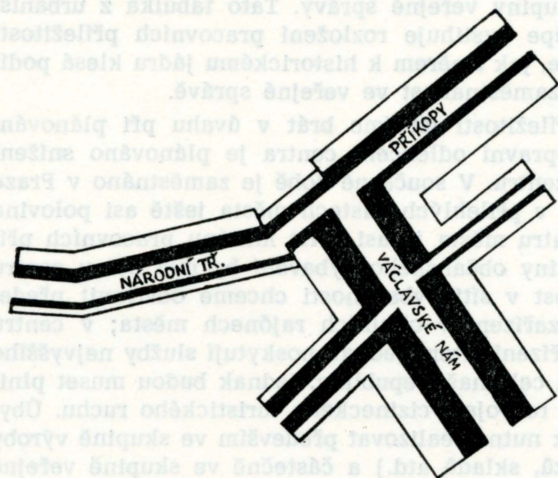
Porovnáváme-li strukturu pracovních příležitostí v centru se sociálně profesionální skladbou obyvatelstva centra, projevuje se zde shoda v tom smyslu, že v odvětví služeb jsou největší podíly jak pracujících v obvodech, tak bydlících obyvatelstva příslušných profesí. Jak známo, je v centru nejvyšší procento ekonomické aktivity žen a rovněž v odvětvích služeb a správy jsou nejvyšší podíly žen. Ženy bydlící v centru i mimo něj se snaží získat z rodinných důvodů zaměstnání v blízkosti bydliště,

3. Oblastí soustředění pracovních příležitostí: silná (1) a maximální (2) koncentrace v občanském vybavení; silná koncentrace ve veřejné správě (3). Zlatý kříž vyznačen silně, hranice obvodů čárkovaně.

a to v centru získávají především v občanském vybavení i správě. Hraje zde také svou úlohu poměrně snadná dopravní dostupnost centra. Pro mužské obyvatelstvo není tak významná krátká vzdálenost bydliště-pracoviště jako spíše aspekty pracovní i finančně výhodného zaměstnání. Tato okolnost se uplatňuje např. i v pohybu pracovníků za zaměstnáním mimo hranice Prahy (do Čakovic-Letňan, Modřan, Kladna atd.)

Sledujeme-li podrobněji územní rozmístění pracovních příležitostí v Praze 1, vidíme, že jsou soustředěny na pravém břehu Vltavy a zde opět převážně na území Nového Města a v přilehlých ulicích Starého Města. Nejvyšší počet pracovních příležitostí má Zlatý kříž: v jeho šesti třídách je soustředěno 22 % celkových pracovních příležitostí a 24 % pracovních příležitostí v občanském vybavení z Prahy 1. Jednotlivá pracoviště na sebe téměř nepřetržitě navazují, takže je možno je kartograficky znázornit jako kontinuální jevy.

■ = 1000 PRAC. V OBČ. VYBAVENÍ

□ = 1000 PRAC. OSTATNÍCH

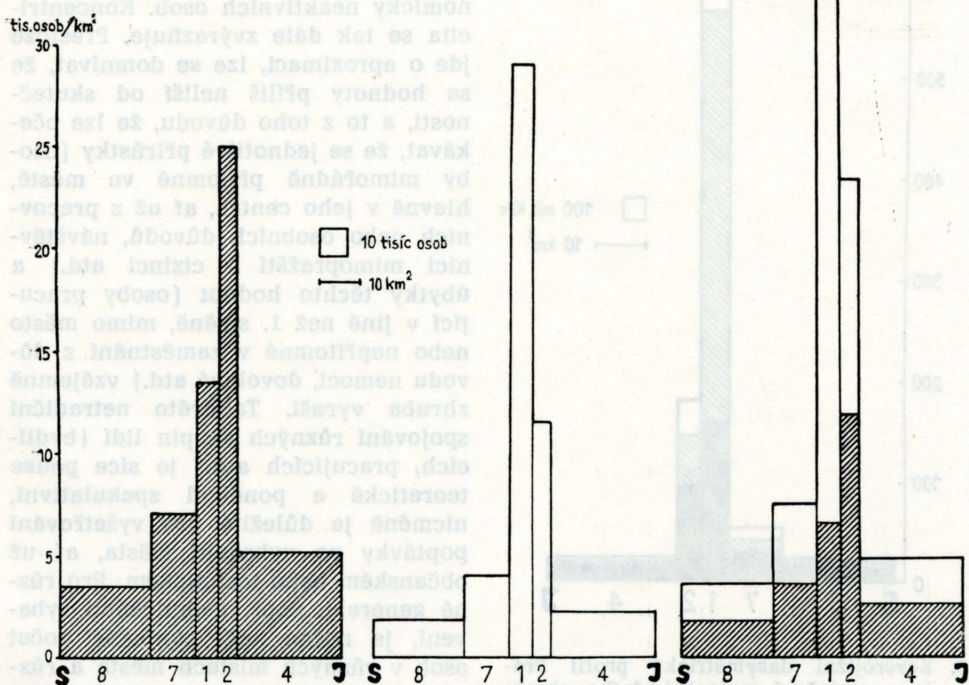
Znalost rozmístění lidí v Praze v jednotlivých časových obdobích [a to v průběhu denním, týdenním i ročním] má značný význam hlavně pro řízení městského hospodářství a plánování výstavby města, zejména komunikací a občanského vybavení. Doprava je urbanistickou funkcí, která všechny ostatní zprostředkuje a svažuje a je na jejich rozmístění a kapacitě přímo závislá. Je však třeba rovněž důkladněji prozkoumat, zda a v jaké míře naopak sama doprava a její zařízení limitují ostatní funkce a jaká je vůbec posloupnost a podíl jednotlivých urbanistických funkcí v různých zónách města. Nastíháme zde

4. Rozložení pracovních příležitostí na Zlatém kříži.

alespoň některé aspekty tohoto problému. Spolu se stížnostmi na městskou hromadnou dopravu v Praze vzrůstá také počet návrhů na řešení tohoto problému, a to i ze strany laiků. Odborníkům jsou tyto problémy dlouho známy a projekčně pracují na jejich řešení již řadu desetiletí; snaha o zajištění komplexního řešení celé problematiky dokonce vedla v poslední době k zřízení samostatného ústavu městského dopravního inženýrství. K problémům hromadné dopravy přistupují nyní stále ve větším měřítku i otázky individuální dopravy automobilové, kapacita a kvalita komunikací, parkovišť, servisů atd.). Nelze však znovu nezdůraznit, že nejde jen o problémy dopravní, ale

urbanisticko-geografické v nejširším měřítku. Dosud rovněž neexistují dostatečně hluboké průzkumy demografické a sociologické. Mluví se o atraktivitě centra Prahy, koncentraci společenského života atd., ale tyto jevy se neanalyzují ze všech aspektů. Zejména otázka tzv. spádu obyvatelstva je ještě značně nerozpracována. Pokusme se některé tyto jevy kvantitativně a graficky vyjádřit.

Koncentricitu některých demografických a urbanistických poměrů v Praze můžeme velmi názorně sledovat na dasymetrických profilech. Ideální řez Prahou přibližně směrem severojižním protíná 5 městských obvodů: od severu Prahu 8, 7, 1, 2 a 4. Na vodorovné ose profilů je lineárně vyjádřena plocha obvodu, aby tak byla zajištěna správná proporcionalita. Plochou obrazců je znázorněna kvantita určitého jevu a na svislé ose můžeme odečítat podle výšky sloupců hustotu daného jevu na 1 km². Tímto směrem vedený řez vytíná obvody, které mají i z hlediska zastavěnosti území a polohy ve městě vcelku vhodné charakteristiky: ve středu profilů je obvod Prahy 1, mající nesporně centrální funkci. Obvod Prahy 2 se jeví jako přechodná zóna těsně k centru přiléhající. V menší míře to platí i o Praze 7, od vlastního centra oddělené Vltavou, s většími řídkce zastavěnými plochami na severu (Trója). Obvody Prahy 8 a Prahy 4 pak patří do okrajové zóny, i když část Prahy 8 (Karlín) náleží spíše přechodné zóně střední. Pro detailnější studium jsou ovšem obvody

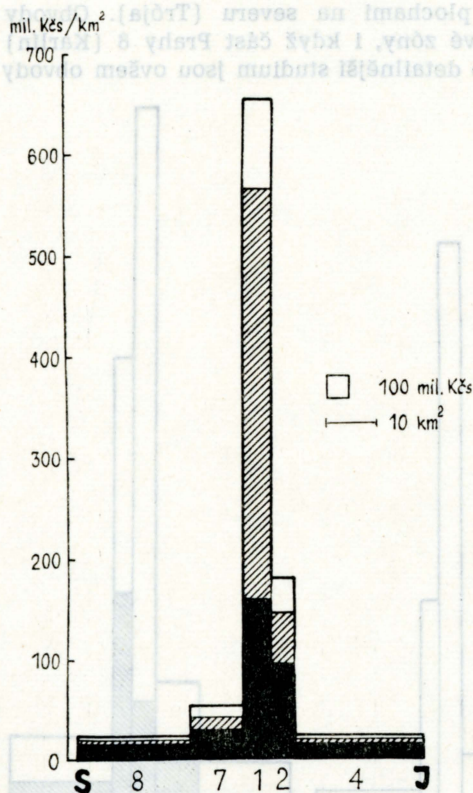

5. Severojižní dasymetrický profil Prahou; rozložení bydlících, pracujících a skutečně přítomných osob v typické denní pracovní době (šrafovanou plochou obyvatelstvo bydlicí, nešrafovanou pracující).

ještě velká území, avšak postačují, aby se názorně prokázaly určité relace.

Obrázek 5 (profily vedle sebe) umožňuje srovnání koncentricity v rozmístění bydlení obyvatelstva a pracovních příležitostí. Vidíme, že obyvatelstvo je rozloženo vcelku rovnoměrněji než pracovní příležitosti. Veškeré hodnoty jsou vztaženy k celkové ploše obvodů; kdyby se uvažovala jen zastavěná plocha, bylo by rozložení pochopitelně ještě rovnoměrnější. Největší hustota obyvatelstva je v Praze 2, obsahující výrazně obytné městské čtvrti a málo nezastavěných ploch. Naproti tomu se v rozložení pracovních příležitostí uplatňuje extrémně výrazně centrální obvod a hustota pracovních příležitostí k okrajům města velmi rychle klesá.

Velmi zajímavé a významné by bylo vyjádření, zejména grafické, počtu osob přítomných v jednotlivých částech města v různých časových okamžicích. K tomu by bylo třeba znát řadu různých hodnot, většinou obtížně opatřitelných (směnnost v různých podnicích, saldo dojíždky a vyjíždky atd.) nebo dostupných jen z nepřímých materiálů nebo výběrových průzkumů (mimopracovní cesty atd.).

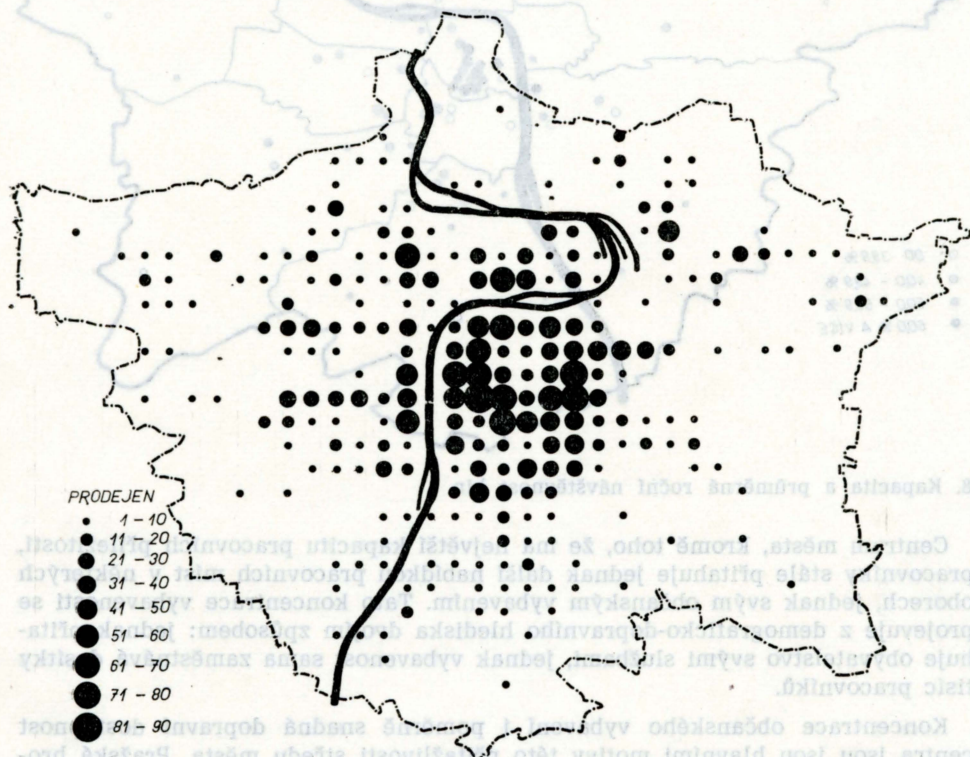

6. Severojižní dasymetrický profil Prahou; rozložení maloobchodního obrátu za potraviny (černě), průmyslové zboží (šrafovaně) a komerční stravování (nešrafovaně).

Na třetím grafu je schematicky vyjádřeno, jaký je asi počet lidí skutečně přítomných v dotyčných obvodech v normální denní pracovní době nebo okamžiku, řekněme v 10 hodin dopoledne. Výška sloupků v profilu je získána prostým sečtením počtu pracovních příležitostí a počtu ekonomicky neaktivních osob. Koncentricita se tak dále zvyšuje. Přestože jde o aproximaci, lze se domnívat, že se hodnoty příliš neliší od skutečnosti, a to z toho důvodu, že lze očekávat, že se jednotlivé přírůstky (osoby mimořádně přítomné ve městě, hlavně v jeho centru, ať už z pracovních nebo osobních důvodů, návštěvníci mimopražští i cizinci atd.) a úbytky těchto hodnot (osoby pracující v jiné než 1. směně, mimo město nebo nepřítomné v zaměstnání z důvodu nemoci, dovolené atd.) vzájemně zhruba vyruší. Takovéto netradiční spojování různých skupin lidí (bydlících, pracujících atd.) je sice pouze teoretické a poněkud spekulativní, nicméně je důležité pro vyšetřování poptávky po vybavení města, ať už občanském nebo technickém. Pro různé generely, např. technického vybavení, je nutno znát skutečný počet osob v různých místech města a různých časových obdobích, neboť z něho pak vyplývají nároky na dodávku tepla, elektrické energie atd.

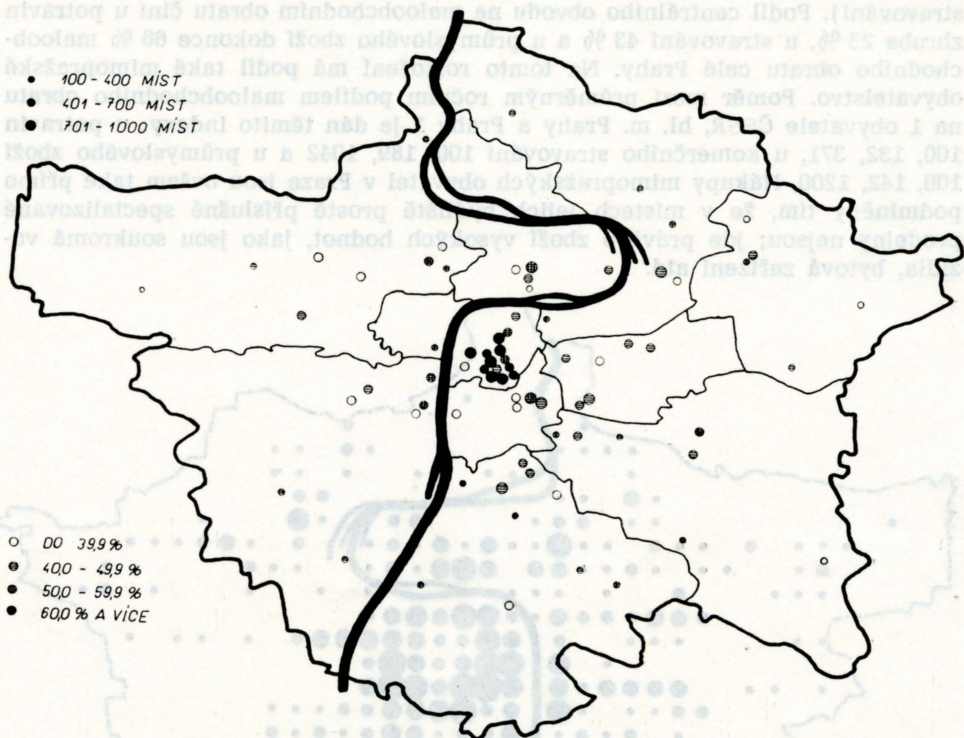
Jak bylo řečeno, je počet osob v centru v různých časových momentech různý: po skončení normální pracovní doby se vyliďňují pracoviště, nastává dopravní špička, lidé se vrací do svých domovů (i v centru města) a současně nastává největší zatížení sítě občanského vybavení. S použitím dopravních a jiných průzkumů je možno říci, že počet osob přítomných v centru z jiného důvodu než bydlení nebo práce je asi poloviční proti počtu pracovních příležitostí.

Stupeň koncentrace některých oborů občanského vybavení v centru je však ještě větší než zmíněná koncentrace demografická. Kromě mapek znázorňujících rozmístění několika druhů občanského vybavení povšimněme si pozorně posledního profilu, vyjadřujícího roční hodnoty maloobchodního obrátu v rozdělení na jednotlivé druhy (obrat za potraviny, průmyslové zboží, komerční stravování). Podíl centrálního obvodu na maloobchodním obrátu činí u potravin zhruba 23 %, u stravování 43 % a u průmyslového zboží dokonce 66 % maloobchodního obrátu celé Prahy. Na tomto rozložení má podíl také mimopražské obyvatelstvo. Poměr mezi průměrným ročním podílem maloobchodního obrátu na 1 obyvatele ČSSR, hl. m. Praha a Prahy 1 je dán těmito indexy: u potravin 100, 132, 371, u komerčního stravování 100, 189, 1042 a u průmyslového zboží 100, 142, 1200. Nákupy mimopražských obyvatel v Praze jsou ovšem také přímo podmíněny tím, že v místech jejich bydliště prostě příslušné specializované prodejny nejsou; jde právě o zboží vysokých hodnot, jako jsou soukromá vozidla, bytová zařízení atd.

7. Rozložení obchodní sítě; počty prodejen ve čtvercové síti o stranách čtverců 0,5 km.

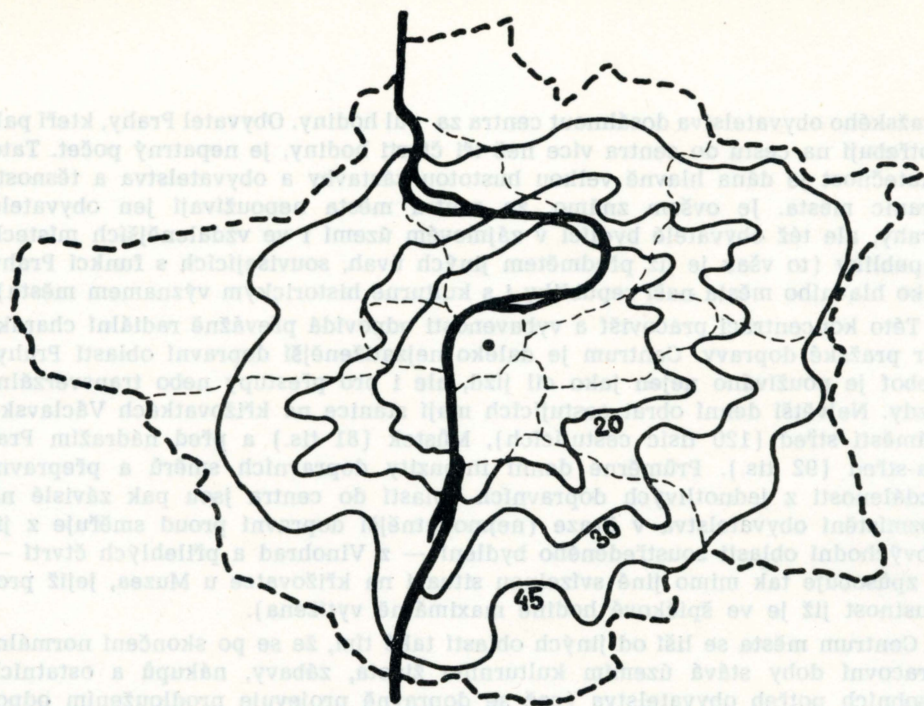
Nelze však přitom říci, že tento tlak na vybavení centra Prahy je způsoben jen menší vybaveností ostatního území Prahy a okolí. Sledujeme-li využití kapacit občanského vybavení v územním rozložení, např. kin a divadel, zjišťujeme, že čím blíže k centru, tím vyšší procento návštěvnosti (i když si uvědomujeme značný vliv dramaturgie, u kin premiérovosti). Pro využití zařízení občanské vybavenosti je významným faktorem jejich koncentrace a specializace, možnost prohlídky, výběru a lepší (mnohdy jen pomyslně) kvality zboží nebo služby. Tlak na centrum způsobuje také jen prostá touha podívat se „do města“ bez úmyslu nákupu zboží a řada dalších motivů, jež by zasluhovaly podrobnějšího sociologického a psychologického studia. Atraktivitu centra jako areálu nakupení pamětihodností atd. zde nerozvádíme, neboť to jsou věci všeobecně známé.

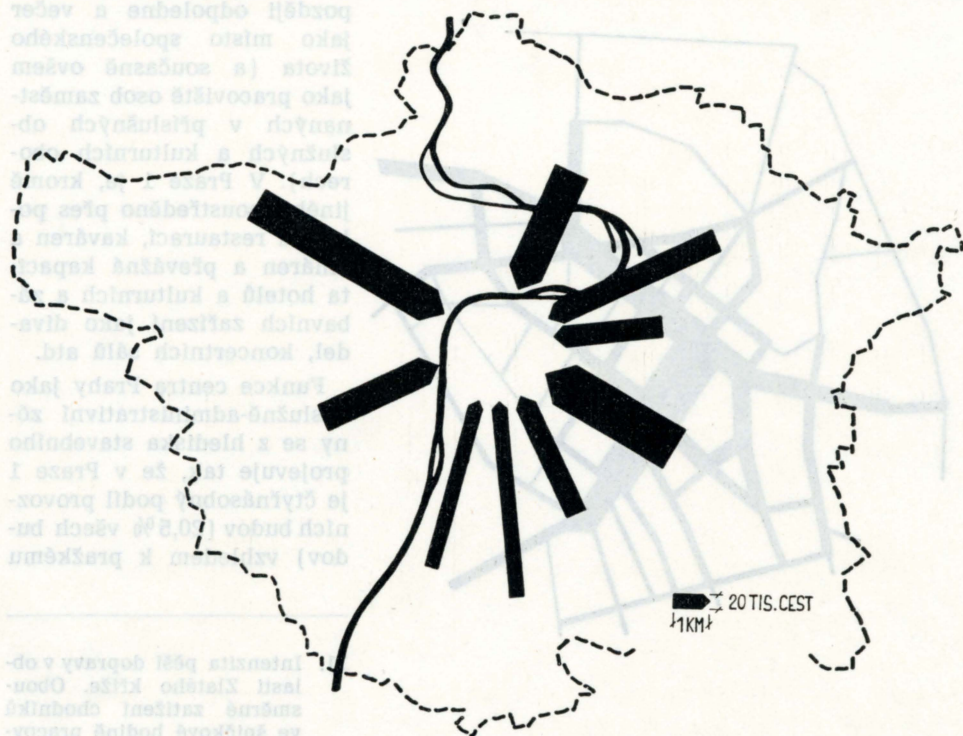
8. Kapacita a průměrná roční návštěvnost kin.

Centrum města, kromě toho, že má největší kapacitu pracovních příležitostí, pracovníky stále přitahuje jednak další nabídkou pracovních míst v některých oborech, jednak svým občanským vybavením. Tato koncentrace vybavenosti se projevuje z demograficko-dopravního hlediska dvojím způsobem: jednak přitahuje obyvatelstvo svými službami, jednak vybavenost sama zaměstnává desítky tisíc pracovníků.

Koncentrace občanského vybavení i poměrně snadná dopravní dostupnost centra jsou hlavními motivy této přitažlivosti středu města. Pražská hromadná doprava totiž i přes své známé potíže a nedostatky umožňuje většině

9. Dostupnost středu Prahy prostředky městské hromadné dopravy; izochrony 20, 30 a 45 minut.

10. Počet cest do centra v pracovním dnu a průměrná přepravní vzdálenost z 9 dopravních oblastí.

pražského obyvatelstva dosáhnout centra za půl hodiny. Obyvatel Prahy, kteří pak potřebují na cestu do centra více než tři čtvrti hodiny, je nepatrný počet. Tato skutečnost je dána hlavně velkou hustotou zástavby a obyvatelstva a těsností hranic města. Je ovšem známo, že centra města nepoužívají jen obyvatelé Prahy, ale též obyvatelé bydlicí v zájmovém území i ve vzdálenějších místech republiky (to však je již předmětem jiných úvah, souvisejících s funkcí Prahy jako hlavního města naší republiky i s kulturně historickým významem města).

Této koncentraci pracovišť a vybavenosti odpovídá převážně radiální charakter pražské dopravy. Centrum je daleko nejzatíženější dopravní oblastí Prahy, neboť je používáno nejen jako cíl jízd, ale i pro přestupy nebo transversální jízdy. Největší denní obrat cestujících mají stanice na křižovatkách Václavské náměstí střed (120 tisíc cestujících), Můstek (81 tis.) a před nádražím Praha-střed (92 tis.). Průměrné denní intenzity dopravních směrů a přepravní vzdálenosti z jednotlivých dopravních oblastí do centra jsou pak závislé na rozmístění obyvatelstva v Praze (nejmohutnější dopravní proud směřuje z jihovýchodní oblasti soustředěného bydlení — z Vinohrad a přilehlých čtvrtí — a způsobuje tak mimo jiné svízelnou situaci na křižovatce u Muzea, jejíž propustnost již je ve špičkové hodině maximálně vytížena).

Centrum města se liší od jiných oblastí také tím, že se po skončení normální pracovní doby stává územím kulturního života, zábavy, nákupů a ostatních osobních potřeb obyvatelstva (což se dopravně projevuje prodloužením odpolední dopravní špičky). Neuvažujeme-li obytnou funkci, pracuje pak centrum jaksi na dvě směny, neboť funguje přes den převážně jako pracoviště a

později odpoledne a večer jako místo společenského života (a současně ovšem jako pracoviště osob zaměstnaných v příslušných obslužných a kulturních oborech). V Praze 1 je, kromě jiného, soustředěno přes polovinu restaurací, kaváren a vináren a převážná kapacita hotelů a kulturních a zábavních zařízení jako divadel, koncertních sálů atd.

Funkce centra Prahy jako obslužně-administrativní zóny se z hlediska stavebního projevuje tak, že v Praze 1 je čtyřnásobný podíl provozních budov (20,5% všech budov) vzhledem k pražskému

 = 10 TISÍC CHODCŮ

11. Intenzita pěší dopravy v oblasti Zlatého kříže. Obousměrné zatížení chodníků ve špičkové hodině pracovního dne.

průměru (5,0 %). Také ostatní obvody centrálního rajónu jsou v tomto ohledu zřetelně nad pražským průměrem: Praha 2 (8,1 %) i Praha 7 (7,6 %) (obr. 13).

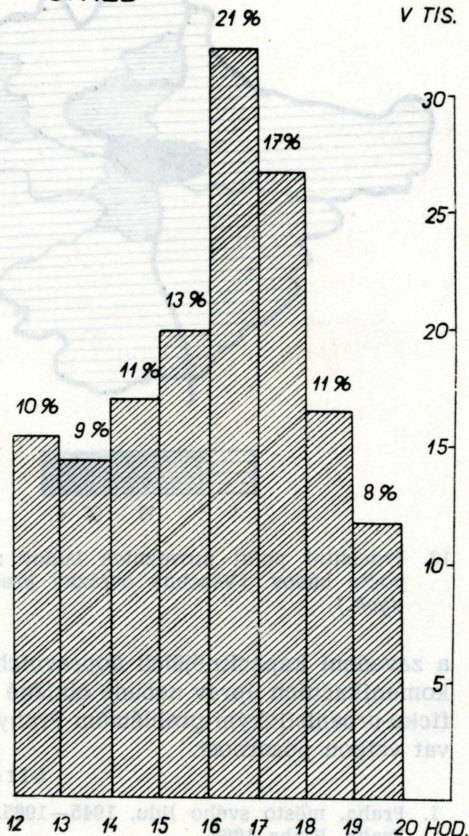
Návrhový počet obyvatelstva a pracovních příležitostí v centru města a poměr těchto dvou veličin je stále živá otázka. Nedávný průzkum světových velkoměst přináší porovnání těchto hodnot, a to jak současného stavu, tak i výhledu do r. 1980—1985. Města přibližně stejně velká jako Praha plánují do budoucna v průměru zachování nebo mírné snížení dnešního počtu obyvatelstva, ale další růst pracovních příležitostí ve svých centrech. V ukazatelích současného stavu odpovídají pražské poměry vcelku celosvětovým (11):

Pro srovnání uveďme pro centra několika evropských velkoměst hodnoty hustot obyvatelstva a pracovních příležitostí na 1 ha, a to jednak současné a jednak plánované (v závorce): Bremen 136 (165), 162 (191), Curych 107 (87), 94 (111), Vídeň 110 (97), 168 (209), Kodaň 108 (83), 287 (450), Amsterdam 81 (57), 250 (286), atd. V průměru zabírá plocha centra města u sledovaných velkoměst asi 3 % z celkové plochy města (stejně je tomu v případě Prahy) a do budoucna se předvídá zachování nebo mírné zmenšení tohoto podílu.

Tabulka obsahuje průměrné hodnoty získané z údajů o 45 městech, vesměs

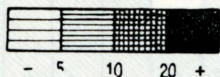
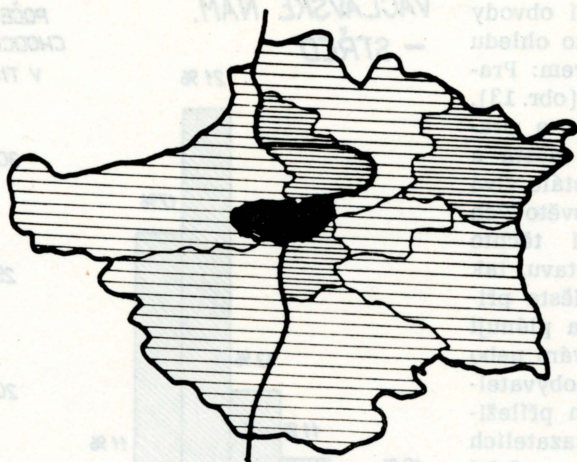
VÁCLAVSKÉ NÁM. — STŘED

POČET
CHODCŮ
V TIS.

12. Odpolední průběh intenzity pěší dopravy na všech přechodech křižovatky Václavské náměstí střed v průměrný pracovní den.

Ukazatel	Města od 1/2 do 1 mil. obyv.	Města nad 1 mil. obyv.	Praha
plocha centra v % plochy města	2,5	4,0	3,1
hustota obyvatelstva v centru (obyvatel na 1 ha)	105	130	137
hustota obyvatelstva ve městě (obyvatel na 1 ha)	45	70	54
hustota pracovních příležitostí v centru (pp na 1 ha)	190	390	292
hustota pracovních příležitostí ve městě (pp na 1 ha)	20	43	28
pracovní příležitosti centra v % pracovních příležitostí města	32	34	32

13. Procentní podíl provozních budov z celkového počtu budov. (Všechny obrázky kreslil Z. Murdych.)

a zavedení kapacitnějších dopravních prostředků, jakož i po provedení jiných komunikačních úprav nebude obtížné tuto dopravní situaci zvládnout. Demograficko-urbanistickým problémům Prahy a jejího centra bude třeba neustále věnovat velkou pozornost.

Literatura

1. Praha, město svého lidu, 1945—1965. Tiskové a propagační středisko nár. výboru Praha, Praha 1965.
2. MOSCHELESOVÁ J.: The Demographic, Social and Economic Regions of Greater Prague, a Contribution to Urban Geography. Geographical Review 27: 413—430, New York 1937.
3. MURDYCH Z.: K problému zonality populačních poměrů v Praze. Sborník čs. společnosti zeměpisné 70, 1: 41—54, Praha 1965.
4. MUSIL J.: Vývoj demografické struktury Prahy. Demografie 2, 3: 234—249, Praha 1960.
5. Stavba měst a vesnic. Urbanistická příručka. Výzkumný ústav výst. a arch., Praha 1957.
6. KORČÁK J.: Dasymetrický profil. Geografický časopis 8, 4: 244—248, Bratislava 1956.
7. Směrný územní plán hlav. města Prahy. Hlavní projektant J. Novotný. Praha 1961. Archiv útvary hlavního architekta Prahy.
8. Generální řešení pěší dopravy v centru Prahy. Odp. projektant Z. Balcar. Praha 1964. Archiv útvary hlavního architekta Prahy.
9. Generální průzkum dopravních poměrů v Praze 1956—1957. Archiv Dopravního podniku hl. m. Prahy.
10. Praha v číslech. Knižnice Ústřední komise lid. kontroly a statistiky, Praha 1963.
11. MAUER J. a kol.: Statistische Vergleiche von 45 Städten. Plan 21, 1, Zürich 1964.
12. JIRSÁK J. a kol.: Metro a doprava v Praze. Dopravní nakl., Praha 1958.

THE CENTRE OF PRAGUE AS A PLACE OF RESIDENCE AND WORK

This paper is the continuation of the article of the author „To the Problem of Zonality of the Demographic Conditions in Prague“ (which was published in the last volume of this journal) and deals with the daytime and nighttime population of the centre of Prague. The population of the centre of Prague (district Prague 1) can be divided into 3 groups: the population which lives in the area, the population which works there and the population which is there for other purposes such as municipal (business, service, cultural and other) facilities. We must know the total number of the population because it represents the demand for the technical and municipal facilities of the centre of the city.

The social and occupational structure of the inhabitants of the centre has always been different from the rest of the city. The ratio of labourers has always been below the Prague's average, but during the last 30 years it has been increasing fast: it was 26 % in 1930, 34 % in 1950 and 41 % in 1961 (in the whole city 44 %). Today the structure does not differ too much from the rest of the town. The ratio of the living population engaged in industry is 30 % (in the whole town 37 %), in business and public catering organisations 16 % (in the whole town 12 %) etc. The education of the population is above the average. In the central district there are the largest flats: the average living area of one flat is 41,2 square metres (in the whole town only 32,0 square metres) because the flats there have on the average 1,8 rooms (in Prague 1,6) and they are larger than in other districts. Thus one inhabitant has on the average 13,1 square metres of the living area of the flat (in Prague only 10,6 square metres).

The central region (Prague 1, 2 and a part of Prague 7) consists of 7 urbanistic areas which have different demographic and housing conditions. The oldest part of Prague is the Lesser Town (Malá Strana, No. 2 in the map), where 67 % of the flats were built before the year 1860 and only 6 % of the flats are in the 1st category (flats with central heating and all conveniences). This area has also the oldest population of the whole town, the education of the population is also rather low. The most modern flats from the central region are in Letná (No. 6) and mainly in Holešovice (No. 7), where 63 % of the flats were erected after the World War I. The Lower New Town (Dolní Nové Město, No. 4) and Letná have the best standards of flats (29 % and 23 % of the flats of the 1st category). In the whole we can observe a direct dependence between the education of the population and the quality of their flats (the higher education the better flats).

In the central district there is one third (170 thousand) and in the central region one half (260 thousand) of the workplaces of Prague. The number of people living in the centre is double that of those working there; the density of workplaces is 292 per 1 ha, that is 15 times higher than in the rest of the whole town area. The structure of workplaces in several selected economic branches in the centre and in Prague is as follows: industry 19 % (35 %), building 18 % (12 %), business and the public catering industry 19 % (13 %), education and culture 9 % (7 %), administration and jurisdiction 8 % (5 %) etc. From the urbanistic point of view we distinguish 3 great groups of workplaces (the percentage of workers in the whole of Prague, central district and central historical core): production (45 %, 31 %, 25 %), municipal services (37 %, 41 %, 41 %) and public administration (18 %, 28 %, 34 %).

The number and structure of the population in the centre is different in various hours of the day. The distribution of the daytime and nighttime population can be shown by the dasymetric profiles. We can say that during the normal working hours the population of a district consists of the number of workplaces and the economically passive part of population. The greatest number of the population of the third group is present in the centre late in the afternoon (after 4 o'clock p. m.) and in the evening when the business, cultural, entertainment and other facilities are at their peak.

The concentration of business and other services is higher than the demographic concentration. The share of the central district in the retail turnover is 23 % in foodstuffs, 43 % in public catering and 66 % in industrial goods. In the centre there is also the majority of tearooms, bars, hotels and restaurants of the highest classes. The concentration of cinemas and theatres is very high: only two of all theatres are out of the central district. The concentration of population, workplace and municipal

facilities also causes the great concentration of transport. The greatest traffic is in the streets and crossroads of the so-called Golden Cross (Wenceslas'square and the surrounding area). The stops of the crossroad Wenceslas'square Centre have the greatest turnover of passengers traveling by means of public transport (120 thousand per one day). The highest intensity of pedestrians is in the same place; the maximum is 10 thousand pedestrian on one pavement in one direction in the rush-hour (from 16 to 17 o'clock p. m.). The capacity of the streets and transport facilities is insufficient (especially for the automobile transport). Therefore the traffic problem will be radically solved by building broad circular roads, underground tram lines, parking spaces etc.

When we compare the density of population and workplaces in the centre of Prague with the average indices of the other great cities of the world, we find practically no difference. The only one is that we plan a moderate decrease in the number of workplaces (about 30 thousand) in the centre. These demographical problems are still being investigated.

Explanations to the figures

1. The ratio of labourers out of the total economically active part of the population (in percentage).
2. The urbanistic delimitation of Prague: the boundaries of regions (full lines) and quarters (interrupted lines). The demarcation of the central region (line patterns); 1 — Staré Město (The Old Town), 2 — Malá Strana (The Lesser Town), 3 — Horní Nové Město (The Upper New Town), 4 — Dolní Nové Město (The Lower New Town), 5 — Vinohrady I, 6 — Letná, 7 — Holešovice.
3. The regions of concentration of workplaces: (1) great and (2) the greatest concentration in municipal services; (3) the greatest concentration in public administration.
4. The distribution of workplaces in the Golden Cross Area. The workplaces in municipal services (black) and in other branches (blank).
5. The north-south dasymetric profile of Prague; the distribution of living population (line patterns), working population (blank) and total present population in the average day working hours.
6. The north-south dasymetric profile of Prague; the distribution of retail turnover for foodstuffs (black), industrial goods (line patterns) and public catering (blank).
7. The distribution of the network of shops (a gride of size 0,5 km).
8. The capacity and the average annual ratio of visitors to the cinemas.
9. The accessibility to the centre of Prague by means of public transport; isochrones 20, 30 and 45 minutes.
10. The number of trips to the centre in a working day and the average travel distance from 9 transport areas.
11. The intensity of the pedestrian traffic in the Golden Cross Area in the rush-hour of a working day.
12. The afternoon course of the intensity of the pedestrian traffic on the crossroad Wenceslas'square Centre in a working day.
13. The ratio of the non-residential buildings out of the total number of all buildings (in percentage).